

Programma

Op alle locaties kunt u heel de dag door genieten van sport- en spelactiviteiten, theater, muziek, zang, dans, kunst en cultuurhistorie. Jong en oud komen aan hun trekken. Gidsen van Stichting Bezichtiging Monumenten Bergen op Zoom, Stads Herauten Steenberg, Natuurmonumenten en IVN Groene Zoom zijn ter plekke actief om u meer te vertellen over de geschiedenis, de architectuur en de natuur. Alle activiteiten zijn **gratis**.

Er rijdt continu een **gratis** bus langs Ravelijn, Fort Henricus, Fort de Roovere, Waterschans en Benedensas. Onderweg geven gidsen tekst en uitleg over de West Brabantse Waterlinie. U kunt in- en uitstappen waar u maar wilt.

Waterschans

In verband met de uitvoeringen van de openluchtvoorstelling Supersum zijn er op deze locatie tijdens de Open Dag alleen rondleidingen mogelijk met gidsen van SBM en IVN (natuureducatie) Groene Zoom, met als vertrekpunt Bruijs Jachtbouw (Havendijk 14-14a).

Fort Henricus Schansdijk 5, De Heen

- Sport- en spelactiviteiten In4outdoor + Joy Company
- Kunstenaars
- Entertainment van dansschool Sjappoo, theaterschool Myra Ceti, drumstudio Caio Bouwens, dweilorkest De Primurkus, Lemon Brass, Jan van de Veldegroep
- Theateracts
- Gidsen Natuurmonumenten en Stads Herauten Steenberg
- Kinderactiviteiten
- Historische stadsmilitie de Bergsche Battery
- VVV Brabantse Wal
- WBWL Explorer app
- 75 jaar bevrijding Steenberg
- Vaarpendedel vanuit de haven
- Bietentocht
- Eten en drinken van Joy Company, Café On Tour en Caffè Carello

Vergeet vooral ook niet de WBWL Explorer app te gebruiken bij uw ontdekkingstocht door de West Brabantse Waterlinie! Ga naar www.wbwl-explorer.nl of download 'm via Google play of de App Store.

Ravelijn Korneel Sloomanslaan 1, Bergen op Zoom

- Sport- en spelactiviteiten Joy Company
- Kinderactiviteiten
- Expositie De Makers van Bergen op Zoom
- Gidsen van SBM + IVN Groene Zoom
- Theateracts
- VVV Brabantse Wal
- Schuttersgilde Sint Sebastiaan Bergen op Zoom en Borgvliet
- Entertainment van de Strijders Academie en Centrum voor de Kunsten Bergen op Zoom (CKB), met o.a. een harpconcert
- Eten en drinken van Culinaire Vleghels

Fort de Roovere Ligneweg 3, Halsteren

- Sport- en spelactiviteiten Joy Company
- Borgerij Berghen opden Zoom
- Cavalerie 1588
- Entertainment van Creative Art WorX, Shantykoor De Batraven, popkoor Rise&Shine, Het Schorrekoor, Boogie Down Dance Center, Zang- en muziekgroep Windkracht Vier
- Theateracts
- Gidsen van SBM + IVN Groene Zoom
- Theateracts
- VVV Brabantse Wal
- WBWL Explorer app
- Eten en drinken in De Schaft

Benedensas

Bij het Benedensas zijn sloepen en kano's te huur. In het aangrenzende natuurgebied de Dintelse Gorzen, verzorgt Natuurmonumenten excursies met gids. Je kan hier ook zelf op pad met een tablet met leuke digitale spellen. Voor mindervaliden zijn er speciale off road rolstoelen (vooraf reserveren via www.benedensas.nl). Meer info op www.nm.nl/dintelsegorzen

ZONDAG 20 OKTOBER 12.00 – 17.00

OPEN DAG

WEST BRABANTSE WATERLINIE

De Open Dag begint om 11.00 uur met de officiële opening van Fort Henricus. Van 12.00 tot 17.00 uur bruist het op Fort Henricus, Fort de Roovere en 't Ravelijn van de activiteiten. Kijk voor nadere informatie ook op www.zuiderwaterlinie.nl

Natuurmonumenten

Provincie Noord-Brabant

Gemeente Bergen op Zoom

gemeente Steenberg

Welkom op de West Brabantse Waterlinie

Het Ravelijn en de Waterschans in Bergen op Zoom, Fort Henricus in Steenberg en Fort de Roovere in Halsteren gelden als de voornaamste (bewaarde) verdedigingswerken in de oudste volwaardige waterlinie van ons land. De West Brabantse Waterlinie is bovendien dé bakermat van de inundatietechniek. Door grote delen van het laaggelegen land tussen Steenberg en Bergen op Zoom onder water te zetten, werd in de 17de en 18de eeuw een haast onneembare horde opgeworpen voor met name de Spaanse en Franse troepen.

Dankzij het subsidiëringsprogramma Landschappen van Allure van de provincie Noord-Brabant is de West Brabantse Waterlinie als onderdeel van de Zuiderwaterlinie de afgelopen jaren in ere hersteld om inwoners en bezoekers een unieke, recreatieve ervaring te bieden.

Ontdek én beleef de rijke (militaire) historie, de cultuur, de natuur, het water en de architectonische hoogstandjes. Vandaag én in de toekomst.

Fort Henricus

Fort Henricus is eigendom van Natuurmonumenten en draagt de naam van graaf Hendrik III van Nassau: één van de voorvaders van koning Willem-Alexander, die nog altijd Heer van Steenberg is. Het fort is in 1626/1627 gebouwd op last van Prins Maurits en werd in 1809 voor het laatst in staat van paraatheid gebracht, toen de Engelse troepen in Zeeland landden. Het omvangrijke fort was een dorp op zich en diende vooral ter bescherming van de Steenbergse haven en de inundatiesluis. Het lag in die tijd aan open water. Vandaar dat er 'Steenbergen aan Zee' staat op het aquaduct van de A4 met het havenkanaal. Van de duizenden soldaten die ooit op Fort Henricus gelegerd waren, zijn er velen getrouwd met Steenbergse burgermeisjes. De uitkijktoren bij de entree van het fort is een cadeau van en aan de inwoners van Steenberg, in verband met het afscheid van burgemeester Jan Hoogendoorn in 2012. Klim erop en geniet van het uitzicht op *'t gèèfste plekske aan de Vliet!*

Fort de Roovere

Fort de Roovere in Halsteren ontwikkelt zich in toenemende mate tot hét centrum van de West Brabantse Waterlinie. Dat is niet in de laatste plaats te danken aan de Mozesbrug, waarvan de rand op gelijke hoogte ligt met het water in de gracht. Hier kun je doorheen waden, zoals Mozes deed door de Rode Zee. Naast deze opmerkelijke toegangsbrug steekt Pompejus huizenhoog boven het fort uit. Vanaf deze gigantische uitkijktoren kun je de hele West Brabantse Waterlinie overzien. Tegelijkertijd is het een openluchttheater en expositieruimte. Pompejus is met vereende krachten van inwoners, organisaties en de gemeente Bergen op Zoom tot stand gekomen. Momenteel wordt gewerkt aan de realisatie van een poterne (tunnel), waardoor je als het ware terug gaat in de tijd. Ook komt er nog een waterspeelplaats, die spelenderwijs duidelijk maakt hoe inundatie in z'n werk gaat. Fort de Roovere leent zich bovendien uitstekend voor een breed scala aan culturele en sportieve evenementen.

Ravelijn

Het vernuftige stelsel van stadswallen, bastions, ravelijnen en lunetten dat Menno van Coehoorn in Bergen op Zoom realiseerde, zijn zonder meer te beschouwen als de kroon op het werk van deze vermaarde vestingbouwer. Als één van de grenssteden tussen de Republiek en de Spaanse (later Oostenrijkse) Nederlanden, moest Bergen op Zoom dan ook goed verdedigd worden. Alleen in 1747 lukte dit uiteindelijk niet en viel 'de maagdelijke stad' ten prooi aan Franse troepen. Het Ravelijn op den Zoom herinnert heden ten dage nog altijd aan die tijd. Het lag als een vooruitgeschoven post in de buitengracht van de vesting. Je kunt er een adembenemend kijkje nemen in de ondergrondse, bomvrije kazematten of over een drijvende brug in het 'Pielekeswater' naar de oorspronkelijke toegangspoort wandelen. Het Ravelijn gaat een nieuwe toekomst tegemoet als evenementenlocatie, waarvoor in de wal een speciale kiosk is aangebracht.

Waterschans

De geschiedenis van de Waterschans gaat terug tot het begin van de Tachtigjarige Oorlog, toen Bergen op Zoom nog in Spaanse handen was. De Spanjaarden bouwden in de periode 1568-1577 op deze strategische locatie het Fort op 't Hooft. Nadat de Staatse troepen de stad hadden heroverd, gaf vader des vaderlands Willem van Oranje opdracht voor de aanleg van een fort aan de noordkant én een fort aan de zuidkant van het havenkanaal. Van deze Noord- en Zuidschans (ontwerp Abraham Andriessen) bleef uiteindelijk alleen de laatste over: de Waterschans. Hier vandaan kon niet alleen (de haven van) Bergen op Zoom worden beschermd maar hield men ook controle over de Schelde en de belangrijke vaarroute van Middelburg naar Dordrecht. In 1873, Bergen op Zoom was geen vestingstad meer, vestigde Charles de Meulemeester zijn oesterkwekerij in de grachten binnen het fort. Vanuit Bergen op Zoom werden decennia lang oesters geëxporteerd naar alle grote steden van Europa. Tot in de jaren negentig van de vorige eeuw werden er zelfs nog kreeften gehouden op de Waterschans.